

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 14.04.1989, sp. zn. Sc 1/89, ECLI:CZ:NS:1989:SC.1.1989.1

Číslo: 15/1989

Právní věta: Uplatnil-li žalobce v občanském soudním řízení žalobou jen nárok na vrácení toho, oč kupní cena dohodnutá účastníky v neplatné kupní smlouvě přesahovala cenu stanovenou ve smyslu ustanovení § 399 odst. 2 o. z., když věc která má být vrácena, byla zničena nebo poškozena tak, že na prodávajícím nelze požadovat, aby ji přijal zpět /1/, soud nemůže tuto žalobu zamítnout jen z toho důvodu, že by tu nebylo možné připustit, že žalobce svým žalobním návrhem nepožaduje vrácení všeho, co žalovaný podle neplatné smlouvy dostal (§ 457 odst. 1 o. z.). 1) Viz č. 10/1977 (str. 54) Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 14.04.1989

Spisová značka: Sc 1/89

Číslo rozhodnutí: 15

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Koupě, Neoprávněný majetkový prospěch, Rozhodnutí soudu, Smlouva kupní

Předpisy: 40/1964 Sb. § 399

§ 457 99/1963 Sb. § 153

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud České socialistické republiky v rozsudku z 29. 6. 1975 sp. zn. [3 Cz 84/75](#) (uveřejněnou pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) dospěl k tomuto právnímu závěru: „Byla-li věc, která má být vrácena, protože smlouva o její koupi byla neplatná z důvodů uvedených v ustanovení § 399 odst. 2 o. z. zničena nebo poškozena tak, že na prodávajícím nelze požadovat, aby ji přijal zpět, může kupující uplatňovat jen nárok na vrácení toho, oč dohodnutá kupní cena přesahovala cenu stanovenou podle cenových předpisů nebo určenou odhadem. Byla-li věc znehodnocena jen do té míry, že lze na prodávajícím žádat, aby ji přijal zpět, nahradí se znehodnocení věci odpočtem z kupní ceny, která se má vrátit. O těchto vzájemných nárocích rozhodne soud rovněž v řízení o neplatnosti smlouvy a o vrácení plnění neplatné smlouvy“.

Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky v rozsudku z 21. 8. 1987, sp. zn. 3 Cz 50/87, zaujal názor, že ani v případě, kdy došlo ke zničení věci (ke zbourání rodinného domku), nemá oporu v zákoně, aby mohl být uplatněn nárok na vrácení jen části plnění poskytnutého z neplatné smlouvy. Uváděl, že potřebu vypořádat všechna vzájemná plnění nemůže ovlivnit ani ta skutečnost, že část plnění (po jeho zničení) nelze již vrátit a že je třeba za ně poskytnout peněžitou náhradu, protože i v

takovém případě musí být rozhodnuto o vrácení všech plnění z neplatné smlouvy. Byl toho názoru, že upustit od vrácení všech plnění z neplatné smlouvy lze jen zcela výjimečně v zájmu ochrany prodávajícího, od něhož nelze požadovat, aby přijal zpět věc, která byla zničena nebo poškozena a která má být vrácena v důsledku neplatnosti kupní smlouvy z důvodů uvedených v ustanovení § 399 odst. 2 o. z. Nejvyšší soud SSR proto v rozsudku sp. zn. 3 Cz 50/87 uvedl, že z těchto hledisek bylo nutné věc posoudit a nebylo možné vyhovět v řízení u soudu prvního stupně žalobě prokurátora, podané podle ustanovení § 35 o. s. ř. za žalující organizaci, jíž navrhl určit neplatnost kupní smlouvy, uzavřené mezi žalující organizací a žalovanou občankou v srpnu 1980 ohledně koupě rodinného domku s pozemky parc. č. 1871/1 a 1871/28 v B. -O. za kupní cenu 166 391,- Kčs a zároveň navrhl, aby žalované bylo uloženo zaplatit žalující 32 577,- Kčs (tj. částku, o níž dohodnutá kupní cena převyšovala cenu prodaných nemovitostí, kterou podle cenových předpisů stanovil znalec částkou 133 814,- Kčs) s poukazem na to, že neplatná kupní smlouva se týkala prodeje rodinného domku, který již v období od jeho koupě byl zničen (zbourán).

Podle ustanovení § 27a odst. 1 zákona o organizaci soudů a o volbách soudců (zákona č. 36/1964 Sb. ve znění zákonů č. 29/1968 Sb., č. 175/1968 Sb., č. 156/1969 Sb., č. 29/1978 Sb. a č. 196/1988 Sb.) předseda Nejvyššího soudu ČSSR přikázal senátu Nejvyššího soudu ČSSR k zaujetí stanoviska otázku sjednocení výkladu ustanovení § 475 odst. 1 o. z. (v souvislosti s ustanovením § 153 odst. 2 o. s. ř.), protože při sledování rozhodnutí nejvyšších soudů republik (§ 27 odst. 1 zákona o organizaci soudů a o volbách soudců), jakož i z podnětu Generální prokuratury ČSSR z 22. 11. 1988 (III Spr 262/88), byla Nejvyšším soudem ČSSR zjištěna rozdílnost výkladu uvedeného ustanovení občanského zákoníku (zákona č. 40/1974 Sb. ve znění se změnami a doplňky vyhlášeném pod č. 70/1983 Sb. a ve znění zákonů č. 94/1988 Sb. a č. 188/1988 Sb.) v rozhodnutí senátu Nejvyššího soudu České socialistické republiky a Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky.

Ve smyslu ustanovení § 27a zákona o organizaci soudů a o volbách soudců vyžádal si předseda Nejvyššího soudu ČSSR k této otázce ještě před jejím přikázáním senátu Nejvyššího soudu ČSSR vyjádření generálního prokurátora ČSSR, předsedy Nejvyššího soudu České socialistické republiky, předsedy Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, ministerstva spravedlnosti ČSR a ministra spravedlnosti SSR.

Generální prokurátor ČSSR ve svém vyjádření uvedl, že souhlasí s právním názorem vysloveným v rozsudku Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. [3 Cz 84/75](#), uveřejněném pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, z něhož by se mělo ve stanovisku k zajištění jednotného výkladu zákona vycházet. Poukazoval na to, že právní názor vyslovený v uvedeném rozsudku Nejvyššího soudu ČSR v souladu s ustanoveními § 457 odst. 1 a § 458 odst. 1 o. z. přihlíží k tomu, že musí být vráceno vše, co každý z účastníků neplatné smlouvy podle ní dostal, a zároveň stanoví i efektivní postup, jak vzájemnou povinnost účastníků realizovat za dodržení zásady stanovené v článku VII o. z.

Předseda Nejvyššího soudu ČSR zdůraznil, že rozsudek Nejvyššího soudu ČSR (uveřejněný pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) se zabýval problematikou rozsahu a způsobu vydání neoprávněného majetkového prospěchu. Z ustanovení § 457 odst. 1 o. z. vyplývá, že vždy musí být vydáno (vráceno) vše, co bylo neoprávněně získáno; pro rozsah neoprávněného majetkového prospěchu je rozhodující okamžik, kdy k získání neoprávněného majetkového prospěchu došlo. Na povinnosti obohaceného nemůže nic změnit skutečnost, že došlo k poškození či ke zničení individuálně určené věci, která byla neoprávněně získána; v tom rozsahu, v jakém nemůže vrátit přijaté plnění in natura, musí poskytnout peněžitou náhradu. Poškození nebo zničení věci neoprávněně získané má dopad na způsob vydání neoprávněného majetkového prospěchu. V důsledku započtení vzájemných pohledávek (na vrácení zaplacené kupní ceny prodávajícím a na vyplacení náhrady za zničenou věc kupujícím) může kupující, který zničil přijatou věc, požadovat jen vrácení rozdílu mezi částkou, kterou skutečně zaplatil, a cenou věci v době jejího přijetí. Setkají-li se vzájemná peněžítá plnění, není třeba trvat na tom, aby žaloba podle ustanovení § 457 odst. 1 o. z.

sama nebo ve spojení se vzájemným návrhem žalovaného umožnila vyjádřit vzájemnou vázanost restituční povinnosti účastníků neplatné smlouvy ve výroku rozhodnutí. Žalobce, jenž uplatňuje právo podle ustanovení § 457 odst. 1 o. z., nemusí žádat vrácení všeho, co podle neplatné smlouvy poskytl. Ze žádného ustanovení občanského soudního řádu nevyplývá, že jinak důvodnou žalobu by bylo možné zamítnout jen proto, že žalobce může podle hmotného práva požadovat více, než se žalobním návrhem domáhá. Nelze pokládat za správný názor, že účastník neplatné smlouvy musí vždy požadovat vrácení všeho, co podle ní poskytl, a že jinak nelze žalobě vyhovět. Tento nesprávný závěr není v rozporu s rozhodnutím uveřejněným pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, protože ten se touto otázkou výslovně nezabývá; s jeho závěry by však mohl být v rozporu právní názor, že „upustiť od vrátenia všetkých plnení je možné iba celkom výnimočne v záujme ochrany predávajúceho, od ktorého nemožno požadovať, aby prijal späť vec, ktorá bola zničená alebo poškodená“ (z rozsudku Nejvyššího soudu SSR, sp. zn. 3 Cz 50/87).

Předseda Nejvyššího soudu SSR byl ve svém vyjádření tohoto názoru, že rozsudkem Nejvyššího soudu SSR sp. zn. 3 Cz 50/87 nedošlo k rozdílnému výkladu než v rozhodnutí uveřejněném pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. V této právní věci šlo totiž o prodej několika věcí (stavba a pozemky). Hlavní myšlenka citovaného rozsudku byl názor, že v případě předražení věci nemůže jít o částečnou neplatnost spojenou s možností uplatňovat nárok na vrácení jen části plnění (srov. č. 1/1979, str. 22, odst. 2, Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Také je v rozsudku Nejvyššího soudu SSR sp. zn. 3 Co 50/87 vyjádřeno (jako je tomu v obecné podobě v rozhodnutí uveřejněném pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), že výjimečně je možné připustit od vrácení plnění, což znamená i nevracet zničenou nebo značně poškozenou věc.

Ministr spravedlnosti ČSR ve svém vyjádření vyslovil názor, že při řešení této problematiky je třeba důsledně vycházet ze znění ustanovení § 457 odst. 1 o. z., podle kterého je každý z účastníků neplatné smlouvy povinen vrátit druhému vše, co podle neplatné smlouvy obdržel. Žalobní návrh by měl umožnit soudu, aby mohl vzájemnou vázanost nároků na vrácení plnění vyjádřit ve výroku rozsudku, přičemž pouze v případě, že věc je úplně zničena a bude třeba místo věci plnit peněžitou náhradu, by soud provedl vzájemné zúčtování a uložil plnění rozdílu jednomu z účastníků. Lze považovat za problematické, aby účastník před podáním žaloby prováděl takové zúčtování sám. Přitom v případech, kdy nebyla věc zcela zničena a bylo by možné, aby ji prodávající přijal zpět, je třeba připustit podle ustanovení § 458 odst. 1 o. z., aby pod pojmem „vše“ nebyla zahrnuta jen věc, ale i příslušná výše peněžité náhrady představující poškození věci. Navíc v době podání žaloby nemusí být jasné, zda bude možné s ohledem na povahu znehodnocení věci požadovat na prodávajícím, aby věc přijal zpět. Při užití závěrů Nejvyššího soudu SSR sp. zn. 3 Cz 50/87 naznačené obtíže nevznikají.

Ve vyjádření ministra spravedlnosti SSR bylo s poukazem na ustanovení § 457 odst. 1 a § 458 odst. 1 o. z. uvedeno, že jde-li o restituční povinnosti z neplatné kupní smlouvy, lze požadovat místo zničené nebo poškozené věci peněžní náhradu proti vrácení kupní ceny, pokud za podmínek uvedených v ustanovení § 96 a § 97 o. z. nedojde k úplnému nebo částečnému zániku pohledávek započtením. Je-li věc poškozena tak, že je dobře možné ji vrátit, trvá povinnost vrácení věci s peněžní náhradou za poškození (neběžným opotřebením) a k odpočtu této částečné peněžní náhrady může dojít jen tehdy, jsou-li splněny předpoklady pro započtení podle ustanovení § 96 a § 97 o. z.

Senát Nejvyššího soudu ČSSR zaujal podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. c) zákona o organizaci soudů a o volbách soudců stanovisko k zajištění jednotného výkladu ustanovení § 457 odst. o. z. (v souvislosti s ustanovením § 153 odst. 2 o. s. ř.) s těmito závěry:

V právní věci řešeného rozsudkem Nejvyššího soudu České socialistické republiky z 29. 8. 1975 sp. zn. [3 Cz 84/75](#) (uveřejněným pod č. 10/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) i v právní věci řešené rozsudkem Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky z 21. 8. 1987 sp. zn. 3 Cz

50/87 šlo o vrácení plnění z neplatné kupní smlouvy, jež byla uzavřena s ujednáním kupní ceny, která byla v rozporu s ustanovením § 399 odst. 2 o. z. V obou právních věcech se rozsudky soudů zabývaly otázkou důsledků toho, že prodaná věc byla později zničena nebo poškozena, na možnost účastníků smlouvy uplatňovat v takovém případě místo nároku na vrácení celého poskytnutého plnění jen na nárok vrácení toho, oč dohodnutá kupní cena přesahovala cenu stanovenou podle cenových předpisů nebo obvyklou cenu odpovídající povaze věci (zjištěnou obvykle znaleckým posudkem /odhadem/ nebo i porovnáním s cenou nové věci téhož srovnatelného druhu).

Zatím co v prvním z uváděných rozsudků bylo vytknuto odvolacímu soudu, jehož rozsudek byl na základě stížnosti pro porušení zákona zrušen, že opomenul věc posoudit z toho hlediska, zda vzhledem ke zničení nebo poškození věci prodané na základě neplatné smlouvy, pro něž nebylo případně možné na prodávajícím požadovat, aby ji přijal zpět, mohl či nemohl kupující uplatňovat jen nárok na vrácení toho, oč dohodnutá kupní cena přesahovala kupní cenu, jež byla v souladu s ustanovením § 399 odst. 2 o. z., v druhém z uváděných rozsudků bylo shledáno správným pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně, proti němuž směřovala nejvyšším soudem republiky zamítnutá stížnost pro porušení zákona, kterým uvedený nižší soud zamítl žalobu domáhající se uložit žalované zaplatit žalující organizaci (za niž podal žalobu prokurátor) jen to, oč dohodnutá kupní cena rodinného domku (po koupi zbouraného) přesahovala cenu stanovenou podle cenových předpisů.

Závěry směřující k výkladu ustanovení § 457 odst. 1 o. z. (v souvislosti s ustanovením § 153 odst. 2 o. s. ř.), obsažené v uvedených rozsudcích Nejvyššího soudu ČSR a Nejvyššího soudu SSR a odůvodňující rozdílná rozhodnutí, nejsou shodné a nedospívají k jednotnému výkladu zákona.

Ustanovení § 457 odst. 1 o. z. o tom, že je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal, je třeba chápat tak, že tu jde o povinnost vrátit plnění, nikoli však o současně uloženou povinnost požadovat vždy vrácení toho, co bylo podle neplatné smlouvy poskytnuto. Jednak tu nelze vyloučit, že tu budou zákonné předpoklady k uplatnění ještě i jiných ustanovení občanského zákoníku (např. ustanovení § 96 a § 97 o. z. o započtení vzájemných pohledávek) a jednak je třeba mít na zřeteli ustanovení § 153 odst. 1 a 2 o. s. ř. o vázanosti soudu návrhem uplatněným účastníkem v občanském soudním řízení a o zákonem omezené možnosti soudu překročit návrhy účastníků a přisoudit více, než čeho se domáhají.

Přesvědčivě bylo např. ve shora uvedeném vyjádření předsedy Nejvyššího soudu ČSR poukázáno na to, že ze žádného ustanovení občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb., jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 78/1983 Sb.) nevyplývá, že jinak důvodnou žalobu by mohl soud zamítnout jen z toho důvodu, že se žalobce domáhá svým návrhem méně než to, co může podle hmotněprávních ustanovení požadovat.

Nejde tu v takovém případě o upuštění od nároků, jehož oprávněnost by náležela k posouzení soudu a jež by mohl soud připouštět či nepřipouštět jen výjimečně (nebo dokonce zcela výjimečně) podle své úvahy, třebaže zákon v tomto smyslu žádnou úpravu neobsahuje.

Není tu také rozhodné, zda předmět neplatné smlouvy byla jen věc, k jejímuž zničení nebo poškození došlo (a to k poškození v takovém rozsahu, že nelze na prodávajícím požadovat, aby ji přijal zpět, anebo zda předmětem neplatné kupní smlouvy byly i další věci, protože je třeba posoudit vždy konkrétně uplatnění nárok ohledně jednotlivé určité věci.

Vzhledem k tomu, co bylo uvedeno, je nutno dospět k takovému výkladu ustanovení § 457 odst. 1 o. z. (v souvislosti s ustanovením § 153 odst. 2 o. s. ř.) při posuzování žalob v občanském soudním řízení, že uplatní-li žalobce žalobou jen nárok na vrácení toho, oč kupní cena dohodnutá účastníky v neplatné kupní smlouvě přesahovala cenu stanovenou ve smyslu ustanovení § 399 odst. 2 o. z., když

věc, která má být vrácena, byla zničena nebo poškozena tak, že na prodávajícím nelze požadovat, aby ji přijal zpět (viz č. 10/1977, str. 54, Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek), soud nemůže tuto žalobu zamítnout jen s tím odůvodněním, že tu nelze v konkrétním případě připustit, aby žalobce takto upustil od nároku na vrácení všeho, co žalovaný podle neplatné smlouvy dostal (§ 457 odst. 1 o. z.)